

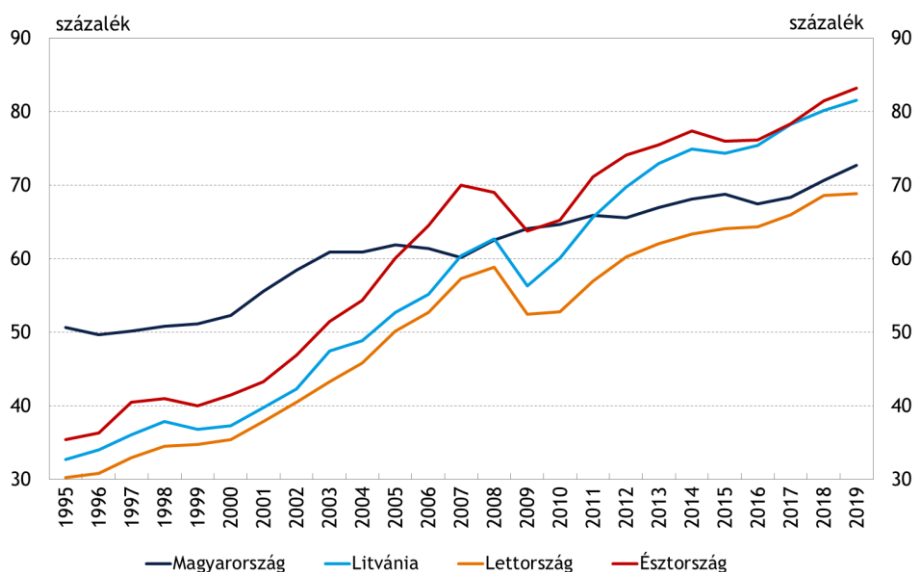
Asztalos Péter – Szabics András Zsolt

Az észti gazdasági siker titka

Észtország az Európai Unióban az egyik legsikeresebb gazdasági felzárkózást tudta felmutatni 1995-2019 között. Az egy főre eső GDP vásárlóerő-paritáson jelenleg az EU átlagának 83 százaléka, szemben az 1995. évi 35 százalékkal. A mindössze 1,3 millió lakosú balti ország 1991-ben vált függetlenné, és a sokterápiát követően számos olyan meghatározó gazdaságpolitikai döntést hoztak, amelyek mára bizonyították hatékonyságukat. Többek között a feszes költségvetési politika, a befektetőbarát üzleti környezet, a magánszemélyek és vállalkozások számára kedvező adórendszer és az e-közigazgatás kiépítése mind hozzájárult az ország versenyképességének javításához és az EU átlagát meghaladó gazdasági növekedéshez. Nem lehetett volna sikeres a felzárkózás az észti oktatási rendszer nélkül, amely nemzetközi felmérések alapján az egyik legeredményesebb a világon. Az ország azonban a sikerek mellett kihívásokkal is szembesül, például innovációs szempontból az észtek Európa középmezőnyében helyezkednek el, miközben a GDP arányos kutatási-fejlesztési kiadások terén jelentősen elmaradnak a kitűzött céloktól.

A szovjet utódállamok közül az észti gazdaság tudta az egyik legmagasabb növekedési többletet elérni az EU átlagához képest a függetlensége megszerzése óta. Észtország gazdasága 1996-2007 között éves átlagban 7,2 százalékkal nőtt, miközben az EU átlaga 2,5 százalék volt. A 2008-as gazdasági válság a kis nyitott gazdaságú Észtországot az átlagnál nagyobb mértékben érintette, azonban a 2009-es 14,4 százalékos GDP visszaesést követően a gazdaság 2010-2019 között az EU átlagot 2,1 százalékponttal meghaladó mértékben bővült. Az Európai Unió növekedését szignifikánsan meghaladó gazdasági bővülés gyors felzárkózást biztosított Észtország számára. Miközben 1995-ben az EU átlagának 35 százaléka volt az egy főre jutó GDP az észteknél, addig ez az érték 2007-ben már megközelítette a 70 százalékot, 2019 végére meghaladta a 83 százalékot.

1. ábra: Egy főre eső GDP vásárlóerő-paritáson a balti országokban és Magyarországon

Forrás: Eurostat

Több országspecifikus tényező is támogatta az észti gazdaság fenntartható felzárkózását és az ország versenyképességének növekedését. A főbb gazdaságpolitikai intézkedések bemutatása előtt érdemes megjegyezni, hogy a gyors felzárkózást mutató ország az európai kontinensen két szempontból is speciális helyzetben volt. Egyrészt, Észtország lakossága meglehetősen alacsony, a mindössze 1,3 milliós népesség nagyságrendileg hasonló Budapest vagy Prága lakosságával. Másrészt, Észtország a XX. század jelentős részében a Szovjetunió egyik tagköztársasága volt, így az 1991-től függetlenné váló ország lakosaiban a drasztikus váltás iránti igény különösen erős volt. Észtország kivételes helyzetben volt azért is, mert a függetlenné váláskor nem kellett örökölt államadóssággal megküzdenie.

A makrogazdasági stabilitás és a befektetőbarát üzleti környezet kialakítása a magas beruházási rátán keresztül hozzájárult az észti gazdaság dinamikus bővüléséhez. A rögzített árfolyamrendszer és a valutatanács bevezetése erőteljesen korlátozta a monetáris politika mozgásterét, de gyorsan csökkentette az inflációt, ami mellett a költségvetési politika is fegyelmezett maradt. A sokkterápiát a gazdasági reform második szakaszában a tőkevonzó képesség erősítése követte, aminek érdekében a kormány a gazdasági átmenetet befektetőbarát szabályozási környezet kialakításával támogatta. Többek között az adó és vámkedvezményekkel már 1993-1994-ben a külföldi befektetők számára vonzó üzleti környezet jött létre. A beáramló friss tőke új munkahelyeket teremtett, sok régi gyár újjáépült, új tudás és technológia jelent meg a gazdaságban, ami még modernebbé és versenyképesebbé tette az országot. Mindennek hatására Észtországban a beruházási ráta mértéke 1995-2007 között átlagosan 30 százalék volt, amely megfelelő bázisát jelentette az EU-ban kiemelkedőnek számító gazdasági növekedésnek.

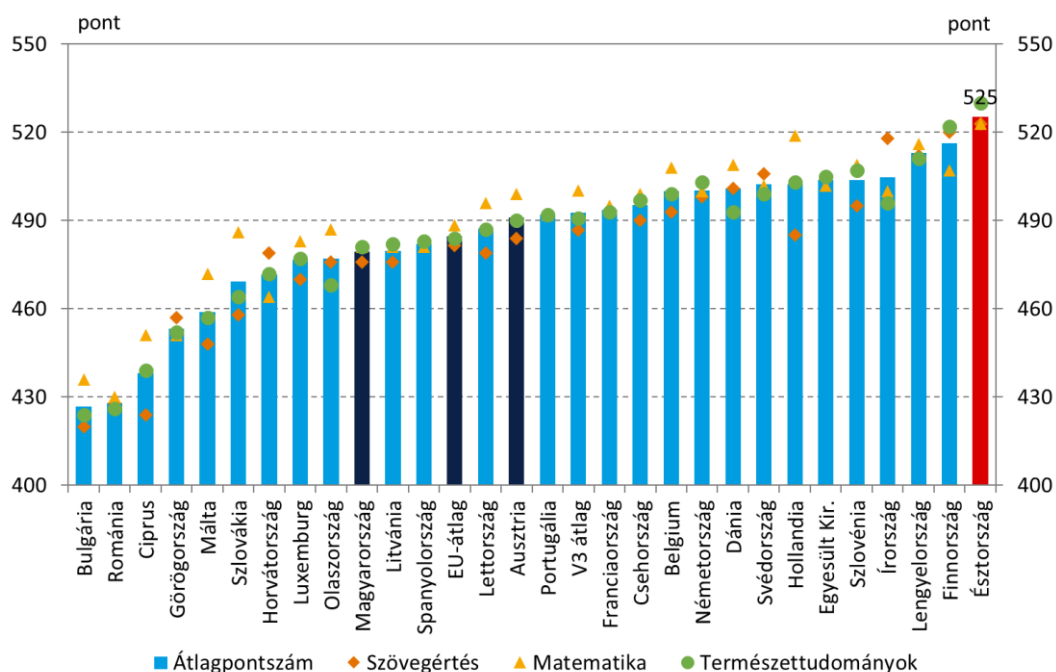
Az észti adórendszer több olyan, Európában innovatívnak számító elemet is tartalmazott, mely növelte a vállalat alapítási szándékot és az országban megtermelt jövedelem újrabefektetését. A függetlenné válást követően a kormány olyan szabályozói környezetet akart kiépíteni, amely a gazdasági szereplők életébe minimálisan avatkozik be. Az adórendszer átalakításakor az volt a cél, hogy egyszerű, olcsó fenntartású, transzparens és könnyen érthető legyen az adófizetők számára. Ennek érdekében Európában akkor egyedülálló módon egykulcsos jövedelemadó rendszert vezettek be 1994 januárjában. Az induláskor az adókulcs 26 százalék volt, amely a magánszemélyek mellett a vállalatok jövedelmeire is kiterjedt. Az új adórendszer egyik közvetlen hatása a vállalkozás alapítási szándék jelentős emelkedése volt mind a hazai, mind a külföldi befektetők körében. Az ország versenyképességének növelését célozta az adórendszer 2000-ben végrehajtott átalakítása, amikor az észti kormány úgy döntött, hogy a vállalkozások visszaforgatott nyereségének adókulcsa nulla százalék legyen. Az átmeneti szabályok miatt rövid távon az adóbevételek nagy mértékben csökkentek, azonban 3 év után újra elkezdtek emelkedni. Míg 1999-ben Észtországban az FDI beáramlás értéke 284 millió eurót ért el, addig 2000-ben 424 millió euró érkezett, 2004-ben pedig már 838 millió euró.

A lakosság támogatását élvezve fokozatosan valósult meg az e-közigazgatás kiépítése az észtekenél, amelynek hatására ma már az állami szolgáltatások 99 százaléka online elérhető. Észtországban az e-közigazgatás kiépítésének megkezdésére a '90-es évek második felében került sor. Az 1996-tól elérhető internetbankolás sikeres elterjedése mérföldkőnek számított, mert kezdetben az

állami szolgáltatások egy részéhez is a banki platformok segítségével lehetett hozzáférni. Az e-közigazgatás térnyerésének két elengedhetetlen feltétele volt a 2000-es évek elején: egyrészt a különböző informatikai rendszerek közötti átjárhatóságot biztosító platform kiépítése (X-Road), másrészt az azonosítást és digitális aláírást megkönnyítő elektronikus személyi azonosító bevezetése. Az észt adóhatóság a fejlesztések birtokában már 2002-től automatikusan kiállította az adóbevallás tervezetet az adózók részére. Ma az adóbevallások 95 százalékát interneten intézik a gazdaság szereplői, a bevallások véglegesítésének átlagos ideje 3-5 perc. 2005 óta az észt lakosok a számítógépük előtt is szavazhatnak, szintén ebben az évben indult el az e-rendőrség, amely a megelőzésnek köszönhetően 2006-2019 között a negyedére csökkentette a halálos közúti balesetek számát. A fejlesztések azonban nem álltak meg, például 2008-2010 között az egészségügyi rendszereket is digitalizálták, amelynek részeként bevezették az e-recepteket. A kormány becslései szerint az e-közigazgatás bevezetésének gazdasági haszna jelentős, évente a GDP 2 százalékának megfelelő összeget takarít meg az ország.

Az észt oktatási rendszer az egyik legeredményesebb a világon a nemzetközi felmérések alapján. A legutóbbi, 2018-as PISA felméréseken az Európai Unió tagországai között Észtország érte el a legmagasabb átlagpontszámot (2. ábra). A diákok társadalmi-gazdasági háttere csupán alacsony mértékben befolyásolja az iskolai teljesítményt, amelyben számos szociális jellegű intézkedés (ingyenes étkezés, tankönyvek, egészségügyi ellátás és közlekedés; vidéki iskolák extra finanszírozása) is szerepet játszik. A munkaképes korú lakosság készségeit mérő OECD PIAAC felmérés szintén azt mutatja, hogy az észt lakosság számolási és szövegértési készségei szignifikánsan jobbák az OECD országok átlagánál.

2. ábra: PISA felmérések átlagpontszámai (2018)

Forrás: OECD

Az észti oktatási rendszer sikeressége több kulturális, hozzáállásbéli és szervezési tényező együttes következménye. Történelmi okokból Észtországban az oktatási rendszer volt az észti kultúra és nyelv fennmaradásának fő letéteményese (az írástudás már a XIX. században is meghaladta a 90 százalékot a lakosság körében). A tanulás a mai napig az előrejutás fő módjának számít az észti társadalomban, így a szülők rendkívül aktívak a gyermekeik oktatásával kapcsolatosan kérdésekben, és elvárják az iskoláktól, hogy azok a lehető legjobb képzésben részesítsék a gyermekeiket. A sikerekben szerepet játszik az észti nép viszonylag csekély lélekszáma (összesen 1,3 millió fő), amiből adódóan nem megengedhető, hogy akár csak egy gyermeket is elveszítsenek az oktatási rendszerből. Mindez a gyakorlatban úgy nyilvánul meg, hogy folyamatosan monitorozzák a diákok teljesítményét és igyekeznek minél korábban egyéni szinten beavatkozni annak érdekében, hogy a diákoknak ne kelljen osztályt ismételniük.

Az észti oktatási rendszer rendkívül tudatosan van felépítve és folyamatosan fejlesztéseken megy keresztül. Az oktatási rendszer a 2014-ben elfogadott Élethosszig tartó tanulási stratégiára (Lifelong Learning Strategy 2020) épül, amelyben az észti kormányzat igyekezett egységes választ kínálni korunk legfontosabb kihívásaira. Az oktatási rendszer minden szintjén igyekeznek úgy alakítani a fejlesztéseket, hogy azok illeszkedjenek a stratégiában kijelölt irányokhoz. Ezt a folyamatot jelentősen megkönnyíti, hogy rendkívül lapos az oktatásirányítási szervezet, így az egyes változtatási javaslatok gyorsan el tudnak jutni a döntéshozók elé, akik megfelelő tudományos alátámasztottság esetén mernek is érdemben módosítani a rendszeren. Az iskolák autonómiája igen magas, a központilag meghatározott alaptanterv rugalmas, csak célokat és irányelveket tartalmaz. Az állami oktatási rendszer keretében jelenleg is számos olyan kísérleti iskola működik, akik különböző új oktatási módszereket tesztelnek (pl.: választható kurzusok alkalmazása, félévek helyett trimeszterek, 75 perces tanórák). Az autonómia ugyanakkor nem jelenti a központi ellenőrzés hiányát. Az iskoláknak és ezen belül a tanároknak is világos célokat kell kijelölniük, amelyek elérését rendszeresen monitorozzák egy több mint 10 éve működő átfogó minőségbiztosítási rendszer segítségével. A diákok teljesítményét rendszeres (elektronikus) teszteken mérik, ám az így begyűjtött adatokat nem pusztán rangsorolásra, hanem az iskolák hozzáadott értékének és a diákok egyéni előrehaladásának vizsgálatára használják fel. Az adatok anonimizált formában nyilvánosan hozzáférhetőek, ami elősegíti az oktatásfejlesztéssel kapcsolatos tudományos munkát.

Észtország a GDP-jének 4,1 százalékát fordította állami forrásból oktatásra 2016-ban, ami magasabb a magyar kiadási szintnél (3,7 százalék), viszont alacsonyabb az OECD országok 4,4 százalékos átlagánál. Az észti tanárok magasan képzettek, ugyanakkor Észtországban is kihívást jelent az oktatói kar idősödése és a fiatal tanárok magas pályaelhagyási aránya, ami annak ellenére jelentős, hogy az észti tanárok társadalmi megbecsültsége átlag feletti nemzetközi összehasonlításban. A modern kihívásokhoz való alkalmazkodás elősegítése érdekében az észti oktatási rendszer nagy hangsúlyt helyez a tanárok továbbképzésére. Az iskolák a költségvetésük egy meghatározott részét (jelenleg 2 százalékát) kizárólag a tanárok fejlesztésére fordítják, illetve, a tanárok továbbképzését akadémiai szintű feladathatnak tekintik, így törekednek a bizonyítékokon alapuló jó gyakorlatok elterjesztésére.

Az észt felsőoktatási rendszer kiterjedt és az ország méretéhez képest nemzetközileg elismert. A munkaképes korú lakosság (15–64 év között) 36 százaléka rendelkezett felsőfokú végzettséggel, ami 7 százalékponttal magasabb, mint az Európai Unió átlaga. Észtország jelentős előrelépést tudott felmutatni a felsőoktatás hatékonyságának javítása és finanszírozásának átalakítása terén. 2000-ben még 41 felsőoktatási intézmény volt az országban, amelyek számát összeolvadások segítségével 2018-ra sikerült 20-ra csökkenteni. Ezen felül jelentős reformon esett át a finanszírozási rendszer is: a forrásokat teljesítményekhez és indikátorokhoz kötötték, illetve igyekeztek egyensúlyt teremteni az alaptevékenységhez és a kiegészítő tevékenységekhez kapcsolódó források között.

Észtország innovációs szempontból az európai középmezőnyben helyezkedik el. Az Európai Bizottság által készített Európai Innovációs Eredménytábla (European Innovation Scoreboard) 2019-es adatai alapján a 0 és 1 közötti skálán Észtország 0,5-ös értéket ért el, ami minimálisan alacsonyabb az Európai Unió átlagnál (0,52). A GDP arányos kutatás-fejlesztési kiadások terén Észtország — főként a vállalati szektor miatt — jelentősen elmarad az Európa 2020 startégiában kitűzött céltől. 2018-ban Észtország a GDP 1,4 százalékát fordította K+F-re, ami megegyezik a 2014-es szinttel, azonban nem éri el a 3 százalékos célkitűzés felét sem. Észtország számára komoly kihívást jelent, hogy hogyan tudná növelni a high-tech területen történő beruházásokat és hogyan tudná biztosítani a kutatási eredmények jobb értékesítését.

„Szerkesztett formában megjelent a Novekedes.hu oldalon 2020. július 31-én.”